

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA TÜRKİYE AZERBAIJAN İLİŞKİLERİ VE SİSTEMSEL BİR KARŞILAŞTIRMA*

Vehbi Alpay GÜNAL** & Mustafa KOÇYEGİT***

Öz

Çok boyutlu ve stratejik niteliğe sahip Azerbaycan ve Türkiye ilişkileri, ortak tarihi geçmiş ve kültüre dayanarak ilerlemekte ve gelişmektedir. Birçok alanda yakınlık ve benzerlik içerisinde bulunan iki devlet, günümüzde başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Çalışma, Azerbaycan'ın başkanlık sistemi ile Türkiye'nin başkanlık sisteminin benzer yapılarında olup olmadığı sorusu temelinde şekillenmiştir. Çalışmada ayrıca bir yan soru olarak literatürde "Türk Tipi Başkanlık Sistemi" olarak anılan modelin ilk kez 2017'de Türkiye'de gerçekleşen halkoylamasıyla ortaya çıkıp çıkmadığı da tartışılmıştır. Çalışmada ilk olarak, konuyla ilgili hukuki metinler ile birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklar incelenerek Azerbaycan ve Türkiye'nin siyasi modelleri ortaya çıkarılmıştır. Sonrasında Azerbaycan ve Türkiye'nin hükümet sistemleri arasındaki benzerlikler ve farklılar tespit edilerek ortaya koyulmuştur. Çalışmayla birlikte her iki ülkenin de siyasi sistemlerinde güçlü yürütme anlayışı esas alınarak Cumhurbaşkanının kilit rolde ve önemli yetkilere sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte her iki ülkenin hükümet sistemlerinin tümüyle birbirinin aynısı olarak görülmesine engel olan bazı kurum ve yetki farklılıkları da tespit edilmiştir. Türkiye'de uygulanan başkanlık modelini betimlemek için kullanılan "Türk Tipi Başkanlık Sistemi" kavramı açısından ise söz konusu modelin temel karakterinin Türkiye'den önce Azerbaycan'da benimsendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Reform, Türkiye.

TÜRKİYE-AZERBAIJAN RELATIONS IN THE 100TH YEARS OF THE REPUBLIC AND A SYSTEM COMPARISON

Abstract

Azerbaijan and Turkey relations, which are multidimensional and strategic, are progressing and developing based on their common history and culture. The two states, which are close and similar in many areas, are today governed by the presidential system. The study was designed to investigate the structural similarities between the presidential systems of Azerbaijan and Turkey. Within the confines of

* Bu çalışma, "Azerbaycan ve Türkiye Başkanlık Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinden özetlenmiş ve yeniden gözden geçirilerek makaleye dönüştürülmüştür.

** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, alpaygunal@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0002-3906-3629>

*** Bilim Uzmanı, Bağımsız Araştırmacı, mustafakocyegit@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0895-1743>

this study, an ancillary inquiry was also addressed regarding the origins of the model commonly known as the “Turkish Type Presidential System” in scholarly literature. Specifically, it was examined whether this model first materialized during the 2017 referendum. The study commenced by examining legal texts and primary and secondary sources pertaining to the subject, in order to reveal the political models of Azerbaijan and Türkiye. Subsequently, an analysis was conducted to identify and elucidate the commonalities and disparities between the governmental frameworks of Azerbaijan and Türkiye. The study reveals that the president plays a pivotal role and possesses significant powers, reflecting the concept of a robust executive within the political frameworks of both nations. Nevertheless, certain disparities in institutions and authorities have been observed, which preclude the characterization of the government systems in the two countries as entirely identical. In terms of the concept of “Turkish Type Presidential System” used to describe the presidential model implemented in Türkiye, it has been observed that the fundamental characteristics of the model in question was adopted in Azerbaijan before Türkiye.

Keywords: Azerbaijan, Presidential System, Presidential Government System, Reform, Türkiye.

Giriş

Devletler sahip oldukları yasama, yürütme ve yargı organları aracılığıyla yönetilmekte; benimsedikleri yönetim sistemlerinin belirginleşmesi ve birbirinden ayrı modeller olarak ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerin başında ise hükümet sistemleri gelmektedir. Hükümet sistemleri de temelde yasama ve yürütme organlarının birbirlerine karşı sorumluluğuna ve yürütme organının kimden ya da kimlerden oluştuğuna dayanan bir sınıflandırmaya sahiptir. Bu doğrultuda demokratik hükümet sistemleri temelde parlamentarizm, başkanlık ve yarı başkanlık sistemleri olmak üzere üç modelle sınıflandırılmaktadır. Kuvvetler ayrılığı prensibini benimseyen devletler için geçerli olan bu modeller, toplumlar ve devletler tarafından kendi siyasal ve sosyal birikimlerine dayanarak tercih edilmekte ve kullanılmaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken ise bir sistemin pratikte devletler özelinde farklı şekilde ortaya çıkabildiği; aynı hükümet sistemini benimsemiş farklı devletlerin yönetim pratikleri açısından tıpa tıp benzer bir model kullanmak zorunda olmadığıdır. Gerek başkanlık sistemi gerek parlamenter sistem gerekse de yarı başkanlık sistemi devletler özelinde farklılaşmaktadır.

Azerbaycan, tarihi süreçte 1918-1920 yılları arasında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde parlamenter sistemi benimsemiştir. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından işgali sonrasında ise bu devlete bağlı olarak Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oluşturulmuş ve siyasal sistem olarak Sovyetler Birliği'nin kendisine özgü, kuvvetler birliğine dayanan yönetim modeli uygulanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa süre önce oluşturulan başkanlık kurumu ise Azerbaycan'ın bağımsızlık elde etmesiyle siyasal sistemin

belirlenmesinde temel teşkil etmiştir. Azerbaycan tarihi içerisinde önemli bir kırılma noktası olan 1991 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Bağımsızlık Beyannamesi, yürütme yetkisini Cumhurbaşkanlığı makamına bırakmıştır. 1995'te yürürlüğe giren ilk anayasasında da bu irade devam ederek mevcut sistem varlığını korumuştur. Son olarak 2016'da yapılan halkoylaması ile birtakım restorasyonlar yapılmış olsa da Azerbaycan, bağımsızlığını son kez ilân ettiği 1991'den günümüze başkanlık sistemi ile yönetilmeye devam etmektedir.

Türkiye'nin tarihsel olarak hükümet modeli bağlamında geçirdiği dönüşümlere bakıldığında 1876'ya kadar gitmek gerekmektedir. 1876'da ilân edilen Kânûn-ı Esâsî, meşrutî monarşi için önemli bir adım olsa da Osmanlı Devleti'nde meşrutî monarşiye tam geçiş ancak 1909'da Kânûn-ı Esâsî üzerinde gerçekleştirilen değişikliklerle mümkün olmuştur. Türk Millî Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsayan dönemi içerisine alan 1921-1923 yılları arasında, Ankara'da 1920'de oluşturulan meclis tarafından kabul edilen 1921 Teşkilât-ı Esâsîye Kanunu ile meclis hükümeti modeli oluşturulmuş ve uygulanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması sonrasında ise sistem içerisinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler sonrasında 1924 Teşkilât-ı Esâsîye Kanunu ilan edilmiş ve sistem, parlamentarizme yaklaştırılmıştır. 1924 Anayasası çerçevesindeki sistem, meclis hükümet sistemine özgü birtakım uygulamaları benimsemesi sebebiyle “kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı” anlayışıyla karma bir sistem olarak değerlendirilmektedir (Gören, 2020, s. 193; Mumcu, 1986, s. 392-395). Bununla birlikte sistem yürütmenin yapısı, göreve gelişi ve yasamaya karşı bulunan sorumluluğu bağlamında ele alındığında temelinde parlamentarizm özelliklerini içermektedir (Özbudun, 2012, s. 22). 1961 Anayasası ise mutlak olarak parlamenter sistem karakteri taşımakta olup hükümet sistemini parlamentarizmin ayırıcı unsurlarıyla net biçimde uygulandığı hâle getirmiştir. Ardından 1982 Anayasası'nın kabulüyle sistemde yürütme organının yetkileri güçlense de hâlâ parlamenter hükümet modeli uygulanmaya devam etmiştir. Bu noktadan sonra Türkiye'de yeni bir anayasa hazırlanmamış ancak 1982 yılından günümüze anayasa üzerinde 19 kez değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden, 2007 yılındaki referandumla Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi uygulamasına geçilmiş ve 2014 yılındaki seçimlerle yarı başkanlık sistemi ortaya çıkmıştır (Gözler, 2013a, s. 89-90). Anayasa değişikliklerinin en sonuncusu ise 2017'de halkoylaması kabulü ile gerçekleşmiş ve sonucunda 2018'deki seçimlerle Türkiye fiili olarak başkanlık sistemine geçmiştir.

Türkiye ile Azerbaycan, kökeni tarihsel ve coğrafi yakınlığa dayanan benzerliklere sahiptir. İki komşu Türk devletinin ilişkileri uzun bir süreç ve geleneğe dayanmakla birlikte çok boyutlu niteliğe de sahiptir. Her iki devletin çeşitli kademelerdeki temsilcileri, farklı zaman ve platformlarda hem birbirlerini hem de devletlerini çok defa “dost” ve “kardeş” olarak nitelendirmişlerdir. Çalışma içerisinde birbirinin devamı niteliğinde birden

fazla araştırma sorusu bulunmakla birlikte esas odak gerek yakın dönemde gerek tarihi olarak yakın ilişkiler kuran ve üniter yapılı iki Türk devleti olan Azerbaycan ile Türkiye'nin aynı tipte/benzer hükümet sistemleriyle yönetilip yönetilmediğidir. Bu sorudan hareketle çalışmada bir yan soru olarak Türk tipi başkanlık olarak literatürde yer alan modelin ilk kez 2017'de Türkiye'de gerçekleşen anayasa referandumuyla ortaya çıkıp çıkmadığı ele alınmıştır. Azerbaycan ile Türkiye'nin başkanlık sistemleri, yasama ve yürütme organlarının işlevleri ve karşılıklı ilişkileri bağlamında; ilgili hukuki metinler, birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklar incelenerek ortaya konmaya, yorumsamacı bir bakışla karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. AZERBAYCAN TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Azerbaycan¹ coğrafyası tarihsel olarak çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmakla birlikte günümüzde hâkim nüfusa sahip olan Türklerin, Azerbaycan coğrafyasına ilk gelişi Saka-İskit dönemine denk gelmektedir. 395'te merkezinde Hun Türklerinin olduğu göç esnasında Balkanlar'a giden Türklerin bir bölümü Kafkaslar'dan Anadolu'ya ve Azerbaycan'a geçmişlerdir (Ağayev, 2013, s. 1032). Azerbaycan coğrafyasına 4. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen bu Türk yerleşimleri 16. yüzyıla kadar çeşitli aralıklarla devam etmiştir. Azerbaycan coğrafyasının Türkleşmesi ise Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir. Sultan Alparslan ve Melikşah döneminde bölgede Türk medeniyetinin izleri oluşmaya başlamıştır. Selçuklu dönemi sonrasında bölge; İlhanlılar, Altınordu, Akkoyunlular ve Karakoyunlular hâkimiyetine girmiş; 15. yüzyılda Akkoyunlu ve Karakoyunlu dönemlerinde Türkler, hâkim nüfus konumuna gelmiştir (Heyet, 2004, s. 9-13).

Azerbaycan coğrafyasında uzun süre hâkimiyet kuran devletlerden bir diğeri ise 1502'de kurulan Safevîler olmuştur. 1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesiyle biten Safevî hâkimiyeti sonrasında ise merkezi otorite boşluğu sebebiyle Azerbaycan'da hanlıklar dönemi başlamıştır (Nuriyeva, 2015, s. 155). Çarlık Rusyası'nın 19. yüzyıl başındaki Güney Kafkasya'ya yönelik genişleme politikasının sonucu olarak ise Azerbaycan'daki hanlıklar 1803'ten itibaren Çarlık Rusyası hâkimiyeti altına girmiştir. 10 Şubat 1828'de Rusya ile İran arasında imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Aras Nehri sınır olmak üzere Güney Azerbaycan İran egemenliğine, Kuzey Azerbaycan Rusya egemenliğine girmiştir (Əkbərov & Səlimov, 2003, s. 202-203).

Safevîler'in dağılışı sonrasında ortaya çıkmış olan hanlıklarla Osmanlı'nın çeşitli zamanlarda niteliği ve seviyesi değişmekle birlikte

---

¹ Azerbaycan, günümüzde fiili olarak ikiye bölünmüş olan geniş bir coğrafi alana verilen isimdir. Azerbaycan Cumhuriyeti devletinin kurulu olduğu alan ise bu coğrafyanın tamamını kapsamamaktadır. Azerbaycan devletinin bu coğrafya içerisinde bulunduğu bölüm Kuzey Azerbaycan olarak adlandırılmaktadır (Devlet, 1993, s. 438). Coğrafyanın daha geniş kısmını oluşturan Güney Azerbaycan ise günümüzde İran İslam Cumhuriyeti'nin egemenlik sınırları içerisinde kalmaktadır (Özdemir, 2020, s. 370).

ilişkileri olduğu görülmekle birlikte; Hanlıkların Çarlık Rusyası egemenliği altında olduğu dönemlerde ise Osmanlı Rusya arasındaki savaşlarda Azerbaycan Türkleri toplumsal bağlamda Osmanlı Devleti'nin lehine tavır almıştır (Aslanlı & Kurban, 2016, s. 33).

Rusya egemenliği altında kalan Azerbaycan Türkleri, Ekim Devrimi sonrasında Kafkasya Kurultayı'nı düzenleyerek 28 Mayıs 1918'de Yakın Doğu ve Orta Doğu coğrafyasındaki ilk bağımsız cumhuriyet olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur (Nuriyeva, 2015, s. 244-245). Kurulan devletin başkenti başlangıçta Gence şehriyken Nuri Paşa komutasındaki Kafkas-İslâm Ordusu birlikleri tarafından 15 Eylül 1918'de Bakü'nün kurtarılması sonrasında Bakü'ye taşınmıştır (Məmmədov, 2005, s. 345). Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirmiş olduğu bu harekât, Azerbaycan'ın bağımsızlığının pekiştirilmesi ve toprak bütünlüğünün sağlanması açısından en üst düzeyde katkı sağlamıştır. Ayrıca Kafkas-İslâm Ordusu'nun Azerbaycan'da bulunduğu dönemde Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı içerisinde yer aldığı düşünüldüğünde iki Türk devletinin birbirine yüklediği anlam ortaya çıkmaktadır.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti egemenliği 23 aylık süre sonunda 11. Kızıl Ordu birliklerinin 27 Nisan 1920'de Bakü'yü işgal etmesiyle sona ermiştir. Bu gelişme sonrasında Azerbaycan ve Türkiye ilişkileri bir süre daha devam etmiş ancak Türkiye'nin 1. Dünya Savaşı sonrasında uğradığı işgale karşı başlattığı Kurtuluş Savaşı sebebiyle oldukça sınırlı seviyede seyretmiştir. Azerbaycan'ın Sovyet Birliği işgali altında olduğu yıllarda ideolojik baskının da etkisiyle üst düzeyde ilişkiler kurulamamıştır. Bu dönemde Azerbaycan Türkiye ilişkileri ancak toplumsal düzeyde gerçekleşebilmiş; fikir ve sanat alanındaki temsilcilerin hasret duygularına dayanan karşılıklı ziyaretleriyle ayakta tutulmuştur (Aslanlı & Kurban, 2016, s. 33).

Azerbaycan'ın 1991'de ikinci kez bağımsızlığını kazanması sonrasında iki devlet ve toplum arasındaki ilişkiler yeniden yoğunlaşmaya başlamış ve daha nitelikli hâle dönüşmüştür. Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet Türkiye olurken; Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında seçimle göreve gelen ilk Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey, 26 Haziran 1992'de TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Türkiye'yi kendileri için bir rol model olarak gördüklerini ifade etmiştir. Bu dönem içerisinde Türkiye ile karşılıklı öğrenci transferi başlatılmış; Bakü Ceyhan Boru hattının projesi ilk kez Ebulfez Elçibey'in girişimleriyle gündeme getirilmiş ve anlaşma imzalanmıştır (Samedbeyli, 2022, s. 123-124). Türkiye'nin Azerbaycan dış politikasındaki ayrıcalıklı konumu sadece Ebulfez Elçibey dönemiyle sınırlı kalmamıştır. Onun döneminde bir motto olarak ortaya koyulan “iki devlet, tek millet” anlayışı gerek Haydar Aliyev gerekse de İlham Aliyev döneminde benimsenmiş ve politik pratiklerde birçok defa ortaya konmuştur.

Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinde başlayan Karabağ sorunu, Ermenistan'ın işgalci politikasının sonucu olarak günümüze değin taşınmıştır.

Konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından alınan 4 farklı karara rağmen Dağlık Karabağ ve çevresindeki 7 rayondan Ermenistan'ın çekilmemesi sebebiyle sorun ancak 2020'de Azerbaycan'ın başlattığı karşı askerî operasyonlarla önemli oranda çözüme kavuşmuştur. 2. Karabağ Savaşı ve öncesindeki süreçler göz önüne alındığında Azerbaycan'ın siyasi, askeri ve diplomatik açıdan en büyük destekçisi Türkiye olmuştur (İnanç & Aghazada, 2023, s. 7-10). Türkiye, 1. Karabağ Savaşı'nda Ermenistan'ı işgalci devlet olarak tanımış ve Ermenistan ile ilişkilerini dondurup sınırını kapatmıştır. 1994'ten itibaren Azerbaycan'ın askerî kolluk kuvvetlerinin eğitiminin önemli bir bölümü Türkiye'nin askerî personeli tarafından verilmiştir. Türkiye Azerbaycan arasında askerî alanda imzalanan başlıca anlaşmalar ise şunlardır; 24 Ocak 1992'de Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, 2 Kasım 1992'de İşbirliği ve Dayanışma Anlaşması, 9 Şubat 1994'te Dostluğun ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma, 5 Mayıs 1997'de Stratejik Ortaklığın Derinleştirilmesine İlişkin Deklarasyon. Bu anlaşmalar sonrasında 16 Ağustos 2010'da Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması'nın imzalanması ve bağlantılı olarak 15 Eylül 2010'da Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi oluşturulmasıyla ülkeler ortak meşru savunma hakkının hayata geçirilmesi için askeri olanakların kullanılmasını da içeren, birbirlerine karşılıklı yardımda bulunma anlayışını benimsemiş ve derinleşen işbirliği neticesinde iki ülke çok sayıda ortak askerî tatbikat gerçekleştirmiştir. Nitekim, 2. Karabağ Savaşı sonrasında 15 Haziran 2021 Şuşa Beyannamesi ile Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler stratejik müttefiklik seviyesine ulaşmıştır.

2. BAŞKANLIK SİSTEMİ

Kuvvetler ayrılığı prensibine dayanan başkanlık sisteminin ilk defa uygulandığı ülke ile günümüzde en başarılı ve ideal tip olarak örnek teşkil eden modeli olarak anılan devlet ayınıdır (Yaman, 2014, s. 85; Gül vd., 2017, s. 106.). Bu anlamda temsili hükümet rejimleri içerisinde yer alan başkanlık sistemi, ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 1787'de oluşturulan anayasasında yer almış ve sonrasında uygulanmıştır (Gül, 2017, s. 36; Özkul, 2012, s. 90). Sistem, ABD siyasi tarihi içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olup 1787'de Philadelphia'da toplanan "Kurucu Meclis" organı içerisinde yer alan temsilciler arasında gerçekleşen uzun müzakereler sonucunda ortaya çıkmıştır (Aldıkaçtı, 1960, s. 141-142; Fendoğlu, 2012, s. 41-42).

Başkanlık sistemi kavramının bir terim olarak ortaya çıkışı Amerikan iç savaşı öncesinde İngiltere'deki gazetecilerin Amerikan hükümetinin yönetim biçimini anlatmak ve açıklamak amacıyla kullanması sonrasında gerçekleşmiştir (Şıvgın, 1997, s. 52). Günümüzde diğer demokratik hükümet sistemleri gibi başkanlık sisteminin de literatürde herkesçe üzerinde uzlaşılmış olan tek tip bir tanımı bulunmamakta ancak hükümet sistemlerinin

kendilerine özgü özelliklerinin öne çıkarılmasıyla bazı tanımlamalar yapılmaktadır.

Başkanlık sistemini devlet başkanlığı ve hükümet başkanlığı makamlarının kime ait olduğu, bu organların seçimi ve yasama ile yürütme organlarının ilişkisi açısından tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda başkanlık sistemi, görev süresi önceden belirlenmiş olmak kaydıyla seçilen bir başkanın hem hükümet başkanı hem de devletin başı olarak görev yaptığı ve görev süresi içerisinde parlamentonun başkanı görevden alamadığı bir sistem olarak tanımlanabilir (Onar, 2005, s. 71). Sistem, yürütme yetkisinin kolektif olarak kullanılıp kullanılmadığı, yürütme görevine gelen kişinin nasıl seçildiği ve yasama organına karşı sorumlu olup olmadığı soruları cevaplanarak da açıklanabilmektedir. Bu doğrultuda yürütme yetkisini tek başına kullanan bir başkanın doğrudan halk tarafından seçilerek parlamentoya karşı siyasi sorumluluğu olmadığı sistemler, başkanlık sistemi modelidir (Uluşahin, 1999, s. 30). Üç şartlı bu tanımlamaya getirilen dördüncü bir kriter ile yeni başka bir tanım daha ortaya çıkabilmektedir. Bu yaklaşıma göre başkanlık sistemi, devletin yürütme aygıtının tek kişinin kontrolünde ve sorumluluğunda olduğu, yürütmenin başında bulunan kişinin halk tarafından seçildiği, yetkinin halktan alınması dolayısıyla yürütme organının yasama organının güvenoyuna ihtiyaç duymadığı ve kuvvetler ayrılığı prensibinin sert bir nitelikte olduğu demokratik hükümet sistemlerinden birisidir (Sardori, 1997, s. 112). Söz konusu bu ayrıntılı tanımlamaların yanında sistemin daha sade bir şekilde, kuvvetler ayrılığı ilkesinin katı bir şekilde uygulandığı, erklerin birbirlerini kontrol ettiği ve yürütmenin hâkim konumda olduğu temsilî hükümet sistemi olarak da tanımlanması mümkündür (Kuzu, 1996, s. 11-12).

Başkanlık sisteminin sahip olduğu özellikler Arend Lijphart tarafından geliştirilen modellerle aslî ve tâlî özellikler olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir (Gözler, 2013a, s. 133). Başkanlık sisteminin aslî özellikleri içerisinde yer alan unsurlar, sistemin olmazsa olmaz nitelikleri olup sisteme temel karakterini kazandırır. Talî özellikler ise sistem için olmazsa olmaz nitelikte şartlar olmamakla birlikte rejimin ideal tip başkanlık sistemine yaklaşması ya da uzaklaşması sonuçlarını doğurmaktadır.

Tablo 1. Başkanlık Sisteminin Aslî ve Talî Özellikleri

Başkanlık Sisteminin Aslî Özellikleri	Başkanlık Sisteminin Talî Özellikleri
Yürütme organı tek kişiden oluşur	Başkan yasama organını feshedemez
Yürütme doğrudan halk tarafından seçilir	Bir kişi hem yasamada hem yürütmeye görev alamaz
Yürütme yasamanın güvenine dayanmaz	Başkan yasama organının çalışmalarına katılmamaz

Kaynak: Yaman, 2014, s. 86-87; Gözler, 2013a, s. 83-84; Gözler, 2013b, s. 133-135.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere başkanlık sisteminin karakteristik özelliklerinden birisi yürütme organının tek kişiden oluşmasıdır. Başkanlık sistemi içerisinde yürütme sorumluluğuna sahip olan başbakan veya bakanlar yer almaz. Bu anlamda hükümetten farklı bir niteliğe sahip olan devlet başkanlığı makamı, başkanlık sisteminde yürütme yetkisiyle birlikte başkan tarafından temsil edilir (Gözler, 2013b, s. 83).

Başkanlık sisteminde yürütmenin göreve gelişinin ne şekilde gerçekleştiğine büyük önem atfedilmektedir. Başkan, -doğrudan halk tarafından seçilmesi beklense de- başkanlık sisteminin ideal tipi olarak kabul edilen ABD’de uygulanan seçim sisteminde başkanlık seçimlerinin iki dereceli olması nedeniyle vatandaşların doğrudan kullandığı oylarla seçilmemektedir. Buna karşın seçimin pratikte halk tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmekte (Teziç, 2013, s. 424); bu bağlamda başkanlık sisteminin asli özellikleri içerisinde yer alan bu kriter literatürde başkan halk tarafından ya da benzer bir yöntemle seçilir şeklinde de ifade edilebilmektedir.

Başkanlık sisteminde yürütme organı, yasamanın güvenine dayanmamaktadır. Başkanın göreve gelmesi sonrasında istifa veya ölüm gibi olağan dışı durumlar haricinde başkan görev süresi boyunca görevinde kalır. Bu sürenin başlangıcında ya da süreç içerisinde yasamanın güvenoyuna başvuramaz. Yasama organı, başkana güvensizlik oyu vererek görevini sonlandıramaz. Bu bağlamda başkanlık sisteminde başkanın parlamentoya karşı siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır (Turhan, 1993, s. 41). Başkanın görevinin sonlandırılmaması bir karşılıklılığı ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla başkanlık sisteminde yasamanın yürütmeyi düşürememesi kuralının paralelinde yürütmenin de yasamayı fesih yetkisi bulunmamaktadır (Lijphart, 1984, s. 63).

Katı kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminde bir kişi aynı anda hem yasamada hem de yürütmede görev alamayacağından; başkan ya da başkanın yürütmeden doğan yetkilerini yerine getirirken yardımcı olma fonksiyonuyla parlamenter sistemdeki bakanlara ikame olarak oluşturulan sekreterlerin göreve seçilmesi sonrasında, varsa yasama organındaki görevlerinden ayrılmaları gerekmektedir (Kubalı, 1971, s. 396). Başkanlık sisteminde yasamanın yürütmenin alanında ve yürütmenin de yasamanın alanında yetkisizliği söz konusudur. Başkan ve başkanın sekreterleri, yasama organının çalışma alanında yetkisiz olduğu gibi söz konusu çalışmalara katılma ve görüş bildirme hakkından da muaftır. Bu bağlamda başkanlık sisteminde yürütme, yasama toplantılarında bulunamaz veya yasamanın görüşmesi için kanun tasarısı sunamaz (Arsel, 1964, s. 204).

3. AZERBAJYCAN CUMHURİYETİ BAŞKANLIK SİSTEMİ

3.1. Yasama Organı: Milli Meclis

Azerbaycan'ın yasama organı Milli Meclis, tek kamaralı bir yapıya sahiptir ve Azerbaycan Anayasası'na göre 5 yıllık süre için seçilen 125 milletvekilinden oluşmaktadır (82. Madde). Parlamento seçimlerinin klasik anlamda dar bölge seçim sistemiyle yapıldığı ülkede; "Azerbaycan Seçim Kanunu"na göre meclis her seçim bölgesinden bir temsilcinin seçilmesiyle oluşmakta, ülke 125 seçim bölgesine ayrılmakta ve her seçim bölgesinde en fazla oyu alan aday milletvekili seçilmektedir (143. Madde). Milletvekili adayları; 450 imza ile siyasi partiler, siyasi partiler tarafınca oluşturulan ittifaklar veya Azerbaycan vatandaşları tarafından aday gösterilmektedir. Seçmenler milletvekillerinin adaylıkları için verdikleri imzada sınırlamaya tâbi tutulmamakta, bir seçmen birden fazla aday için imza verebilmektedir (146 ve 147. Madde).

Azerbaycan Milli Meclisi'nin en önemli fonksiyonu ve yetkisi kanun yapımıdır. Anayasanın 96. maddesine göre parlamentoda görüşülecek kanun tasarılarını sunma hakkı ise yalnızca milletvekilleriyle sınırlı değildir. Milletvekillerinin yanında Cumhurbaşkanı, Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Savcılığı, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi ve seçimlerde oy verme hakkına sahip olan 40.000 Azerbaycan vatandaşı meclise kanun tasarısı sunabilir.

Azerbaycan'da vatandaşlar tarafından oluşturulan kanun tekliflerinin kapsamında birtakım sınırlılıklar vardır. "Azerbaycan Cumhuriyeti Vatandaşlarının Yasama Girişimi Hakkını Kullanma Usulüne İlişkin Kanun"na göre vatandaşların oluşturduğu kanun teklifleri; devlet bütçesi, vergiler, gümrükler, maaş miktarları, cezai ya da idari suçlar, seçimler, referandumlar, aile ilişkileri, devletin idari yapısı, uluslararası anlaşmaların onaylanması veya feshedilmesi, af, anayasa değişikliği ve seçilmesi, atanması ya da bir atamanın onaylanması sürecinde yasama veya yürütme organlarının yetkisinde olan kararlar hakkında hükümler içeremez (3. Madde).

Azerbaycan Milli Meclisi'nin İç Tüzüğü'ne göre Meclis kararları için Azerbaycan Anayasası, Milli Meclis İçtüzüğü veya kanunlarda aksi belirtilmeyen tüm durumlarda parlamento üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmaktadır (30. Madde). Salt oy çoğunluğuna dayanmayan ve nitelikli çoğunluk aranan yasa tasarıları ile kararlar ve karar yeter sayıları Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Azerbaycan Parlamentosunda Nitelikli Çoğunluk Aranan Kararlar

Karar	Karar Yeter Sayısı
Cumhurbaşkanının Görevden Alınması	95
Anayasa Değişikliği	95
Veto Edilen Kanunun Yeniden Kabul Edilmesi (Karar Yeter Sayısı: 83)	95
Veto Edilen Kanunun Yeniden Kabul Edilmesi (Karar Yeter Sayısı: 63)	83

Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine İlişkin Düzenlemeler	83
Milli Meclis Seçimleri	83
Milletvekilliği Statüsü	83
Referandum	83
Meclis Kapalı Oturumu	83
Toplantı Yeter Sayısı	83
Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Görevden Alınması	83
Yüksek Mahkeme Üyelerinin Görevden Alınması	83
İstinaf Mahkemesi Üyelerinin Görevden Alınması	83

Kaynak: Koçyegit, 2021, s. 62.

Milli Meclis'in kanun yapmak dışında farklı alanlarda da yetkileri bulunmakta; parlamento bu hususlardaki çalışmalarını anayasanın 95. maddesine dayanarak gerçekleştirmektedir. Meclis yürütmenin denetlenmesine ilişkin olarak Bakanlar Kuruluna güvenoyu verme yetkisine sahiptir. Anayasa içerisinde parlamentoya verilen bu yetkinin yürütme organı olan Cumhurbaşkanının yetkilendirilmesi bağlamında bir etkisi yoktur. Azerbaycan Anayasasında yer alan bu yetki, parlamenter sistemde uygulanan güvenoyu uygulamasından farklı bir niteliktedir. Meclisin bu yetkisi, bir denetim mekanizması işlevi görse de bağımsızlıktan günümüze Azerbaycan parlamentosu bu yetkisini hiç kullanmamıştır (Hacıyev, 2009, s. 142.).

Milli Meclis'in dış politikaya yönelik yetkileri ise devletin diplomatik temsilciliklerinin kurulması, uluslararası antlaşmaları onaylaması ve anlaşmaları feshetmesi, Cumhurbaşkanının talebi ile savaş ilân etmesi ve barış imzalanmasını onaylaması olarak sayılabilir. Anayasaya göre Milli Meclis bazı atama kararlarında da sürece dahil olmakta; başbakanın atanmasını onaylamak, Cumhurbaşkanı'nın yazılı beyanatu ile Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Uyuşmazlık Mahkemesi yargıçlarını atamak, Cumhurbaşkanının onayı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Başsavcısını atamak ve görevine son verilmesini onaylamak, Cumhurbaşkanının onayı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası'nın Yönetim Kurulu üyelerini atamak ve görevlerine son vermek, Cumhurbaşkanı'nın onayı ile ombudsman seçmek gibi yetkileri kullanmaktadır. Anayasa Mahkemesinin yazılı talebi ile Cumhurbaşkanını görevden uzaklaştırmak da meclisin yetkileri arasındadır. Parlamento ayrıca yerel yönetimlerle ilgili olarak belediyelerin yıllık faaliyetini değerlendirme ve genel af çıkartma konusunda da yetkilidir (95. Madde).

Azerbaycan parlamentosunun ayrıca malî alana ilişkin de devlet bütçesini onaylamak ve bütçenin yürütülme aşamasını denetlemek gibi anayasal yetkileri bulunmaktadır (95. Madde). Azerbaycan'da devlet bütçesinin oluşumu süreci, Ekonomik Kalkınma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından sunulan belgeler doğrultusunda Bakanlar Kurulunca

taslağın hazırlanmasıyla başlamakta ve ardından Cumhurbaşkanı sunulmaktadır (Xankişiyev & Əliyev, 2013, s. 55). Azerbaycan meclisinin malî alana ilişkin bu yetkisinin kullanılabilmesi bütçe taslağının Cumhurbaşkanı tarafından yasama organına gönderilmesi sonrasında gerçekleşmektedir (Xankişiyev, 2002, s. 13). Azerbaycan parlamentosunun devlet bütçesi taslağını onaylamaması durumunda ise sistem, yasama ve yürütme organlarının ilişkileri bağlamında meclisi, Cumhurbaşkanı karşısında güçsüzmektedir. “Bütçe Sistemine İlişkin Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu”na göre Milli Meclis tarafından bütçe taslağının reddedildiği durumda, yürütme bir önceki yıl içinde gerçekleştirilen toplam devlet harcamalarının 1/12 oranındaki miktarının aylık olarak finansmanının sağlanması için geçici kuralları belirleme yetkisine sahiptir. Yürütmenin sahip olduğu bir önceki yılın toplam harcamalarının aylık ölçekteki aritmetik ortalamasıyla her ay için geçerli olacak kural belirleme yetkisi, meclis tarafından devlet bütçesi kanununun kabul edilmesine kadar sürmektedir (15. Madde).

3.2. Yürütme Organı: Cumhurbaşkanı

Azerbaycan Cumhurbaşkanı, seçimde geçerli oyların yarısından fazlasını almaya dayanan salt çoğunluk sistemiyle halk tarafından doğrudan seçilir. Seçimlerin geçerli sayılabilmesi için seçmenlerin en az %25'inin seçimlerde oy kullanmış olması gerekmektedir (Rehimli, 2020, s. 371-372). Seçimlerde kullanılan geçerli oyların %50'den fazlasını alan aday, Cumhurbaşkanlığı görevine seçilir. İlk turda salt çoğunluğu herhangi bir adayın alamaması söz konusu olduğunda seçim için ikinci bir tura ihtiyaç duyulur. İkinci tur seçimlerine, birinci turda en yüksek oy alan iki aday katılır. Dolayısıyla ikinci turda en yüksek oy alan aday Cumhurbaşkanı olarak seçilir. Cumhurbaşkanlığı için belirlenen görev süresi 7 yıldır. Azerbaycan'da uygulanan sistemde aynı kişinin arka arkaya ya da toplamda kaç kez Cumhurbaşkanı seçilebileceğine ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır.

“Azerbaycan Seçim Kanunu”na göre, Cumhurbaşkanlığı için ülkedeki siyasi partiler, siyasi partiler tarafından oluşturulan ittifaklar veya seçime katılma hakkı bulunan vatandaşlar aday gösterebilmektedir. Bir kişinin Cumhurbaşkanlığına aday gösterilmesi için imza toplanması şartı bulunmaktadır. Siyasi parti, siyasi parti ittifakları veya vatandaşların aday gösterecekleri kişilerin lehine 40.000 imza toplamaları gerekmektedir. Seçmenler, milletvekili adaylıklarından farklı olarak cumhurbaşkanı aday gösterme sürecinde mükerrer imza veremezler (180-181. Madde).

“Azerbaycan Seçim Kanunu” Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin saf başkanlık sistemine uygun olarak tek başına yapılmasını öngörmektedir. Yasaya göre yürütme organı ile yasama organı seçimleri ve yürütme organı ile yerel yönetim birimlerinin seçimleri aynı gün içerisinde gerçekleştirilemez. Diğer bir ifadeyle, Azerbaycan'da başkanlık seçiminin gerçekleştirildiği gün

aynı anda milletvekilliği seçimi veya belediye seçimleri yapılmamaktadır (2. Madde).

Azerbaycan Anayasası'na göre oldukça geniş yetkileri bulunan Cumhurbaşkanı öncelikle yasama faaliyetlerine doğrudan katılma konusunda yetkilidir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanının, meclise görüşülmesi için yasa tasarısı sunma hakkına sahip olması (96. Madde), saf başkanlık sisteminden farklı olarak sistemin Azerbaycan'a özgü bir versiyonunu oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanının yasama faaliyetlerine ilişkin bir diğer yetkisi ise veto hakkıdır. Milli Meclis, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen yasaları yeniden görüşebilir. Veto sebebiyle ikinci defa görüşülen kanunların kabul edilmesi için salt çoğunlukla kabul edilen kanunlarda 83; karar yeter sayısı 83 olan kanunlarda 95 oy çokluğu gerekmektedir. 95 kabul oyuna ihtiyaç duyulan anayasa değişikliği ile ilgili yasalarda ise Cumhurbaşkanının mutlak veto yetkisi bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın tekrar kabul edilen kanunlarla ilgili ikinci bir veto yetkisi bulunmamaktadır. (Əsgərov, 2006, s. 406-411).

Azerbaycan Cumhurbaşkanının yargı organı ile ilişkisine bakıldığında ise oldukça geniş yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Yürütme organı, yargı organı görevlilerinin belirlenmesinde başat rol oynamaktadır. Anayasaya göre Azerbaycan yargı sisteminde yer alan Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ile istinaf mahkemesi bünyesinde göreve gelen tüm hâkimler, Cumhurbaşkanı tarafından Milli Meclis'in onayı ile atanmaktadır (130-132. Madde). Yargıçların adaylık sürecine ilişkin olarak meclisin herhangi bir yetkiye sahip olmaması dolayısıyla aday olacak kişileri belirleme yetkisi sadece Cumhurbaşkanıya aittir.

Cumhurbaşkanı parlamentonun onayıyla Başbakanı atama ve görevden alma konusunda yetkilidir. Bakanlar Kurulu üyelerin atanması ve görevden alınması da doğrudan Cumhurbaşkanı'nın yetkileri içerisinde. Ayrıca yürütmeye ilişkin tüm kurumların üst düzey yöneticilerini belirleme yetkisi de Cumhurbaşkanı'na aittir (Rehimli, 2020, s. 372). Azerbaycan Anayasası, Cumhurbaşkanı'na yürütme faaliyetlerini sürdürebilmesi için kararname çıkartma yetkisi vermiştir. İlgili anayasaya maddesi, kararnameleri ferman ve serencam olmak üzere tasnif etmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından genele yönelik olarak çıkartılan kararnameler ferman; diğer konuları içeren kararnameler ise serencam olarak adlandırılmaktadır (113. Madde).

Cumhurbaşkanı dış politika alanında, devleti yurt içinde ve dışında temsil etme yetkisine sahiptir. Ülke dışında görev yapan büyükelçi, daimî temsilci, başkonsolos gibi diplomatik temsilcileri atama ve görevden çağırma konusunda doğrudan yetkilidir. Yurt dışında devletin temsilcilik oluşturması kararı ise parlamentonun onayına bağlıdır. Yabancı ülkelerin Azerbaycan'da bulunan resmî temsilcileri tarafından sunulan güven mektubu Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilir. Diğer ülkeler ile yapılan uluslararası anlaşmaları Cumhurbaşkanı akdederek meclise sunar. Anayasaya göre Milli Meclis tarafından kabul edilen uluslararası anlaşmaların yürürlüğe girmesi, tekrar Cumhurbaşkanı tarafından imzalanması ile gerçekleşmektedir (109. Madde).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın millî savunma ve güvenlik alanlarındaki anayasal görev ve yetkileri; silahlı kuvvetlerin başkomutanı olması dolayısıyla silahlı kuvvetlere bağlı üst kademe idarecilerini göreve getirme ve görevden alma, yüksek askerî rütbelerin verilmesi, vatandaşların zorunlu askerlik için askere alınması ve askere alınanların serbest bırakılması, parlamentonun onayına bağlı olarak ülkede barış ve savaş durumu ilân etme, yine meclisin onayıyla olağanüstü hâl ve sıkıyönetim ilân etmek, askerî doktrini Milli Meclis'e sunmak ve Milli Güvenlik Şûrasını oluşturmak ve Şûra'ya başkanlık etmek olarak sıralanmaktadır (109. Madde).

Azerbaycan devlet bütçesi Cumhurbaşkanlığının önerisi üzerine parlamentonun onayı ile kabul edilmekte; devletin iktisadi programı Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaktadır. Cumhurbaşkanı, Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyelerinin göreve gelişleri ve görevlerinin sona ermesi konularında meclisin onayına bağlı olmakla birlikte yetkilidir. Anayasaya göre Cumhurbaşkanı, yönetim kurulu üyeleri arasından bir kişiyi Merkez Bankası Başkanı olarak atar (109. Madde). Cumhurbaşkanının yukarıda ifade edilen alanlar dışında ayrıca yürütme organına bağlı kurumların anayasaya, kanunlara, Cumhurbaşkanlığı fermanlarına ve serencamlarına aykırı olan kararlarını iptal etme, devlet kurumlarını arasında çıkan uyuşmazlıkları çözme, vatandaşlık verme, siyasi sığınma verme, af çıkarma ve devlet ödülü verme yetkileri vardır (Rehimli, 2020, s. 372).

Azerbaycan Anayasası'na göre Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanının yürütme yetki ve görevlerinin icra edilmesinde yardımcı olması amacıyla Cumhurbaşkanı tarafından atanarak oluşturulan bir organ hüviyetindedir. Kabine üyelerinin göreve getirilme ve görevden alınması ile ilgili yetkili mercii Cumhurbaşkanıdır. Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanına bağlı ve yalnızca ona karşı sorumludur (114. Madde), başkanlık sisteminin bir gereği olarak parlamento tarafından düşürülemez.

Bakanlar Kurulu anayasaya göre Başbakan, Başbakan yardımcıları, Bakanlar ve diğer merkezi yürütme organlarının başkanlarından oluşmaktadır (115. Madde). Bakanlıklar dışındaki bu merkezi organlar; devlet komiteleri, devlet komisyonları, devlet ajansları, devlet hizmetleri isimleri ile anılan devletin merkezi örgütlenmesi içerisinde yer alan kurumlardır (Rehimli, 2020, s. 373).

Bakanlar Kurulu üyelerinin görev süresi Cumhurbaşkanının görev süresine bağlıdır. Kabine üyeleri, yeni seçilen Cumhurbaşkanının göreve başlamasıyla istifalarını sunarlar. Bakanlar Kurulu, toplantılarını prensip olarak Başbakan başkanlığında gerçekleştirmekle birlikte gerekli görüldüğü hâllerde Cumhurbaşkanı da toplantıya başkanlık yapmaktadır (109, 116-117. Madde).

Bakanlar Kurulunun başkanı pozisyonundaki Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından göreve getirilir. Başbakanın ataması, onaylaması için parlamentoya Cumhurbaşkanı tarafından sunulur. Meclisin genel kurulda yapılan oylamada atamayı onaylamaması mümkün olsa da; anayasaya göre

atama kararının parlamentoda üç kez reddedilmesi sonrasında Cumhurbaşkanı Milli Meclis onayı olmaksızın Başbakanı göreve getirme yetkisine sahiptir (118. Madde).

Azerbaycan hükümet sistemini literatürde başkanlık sisteminin karakterini oluşturan aslı özellikleri karşılayan bu yapıyla başkanlık sistemi olarak adlandırılan çalışmaların yanında yarı başkanlık sistemi olarak ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır (Özkul, 2012, s. 104). Sistemi yarı başkanlık modeli olarak açıklayan çalışmalar, Azerbaycan yönetim yapısı içerisinde bir başbakan bulunması dolayısıyla yürütmenin çift kanatlı olduğu iddiasını taşımakta ve konuya bu argüman üzerinden açıklama getirmektedir. Oysa ne Azerbaycan Başbakanı ne de Bakanlar Kurulu yürütme içerisinde sorumlu bir kanadı temsil etmektedir. Başbakan ile Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı'dan bağımsız politika üretme ve uygulama gibi yetkilere sahip değildir. Azerbaycan'da yürütmeyle ilgili tüm kararlar Cumhurbaşkanı tarafından alınırken; Başbakan ve Bakanlar Kurulu bu kararların uygulanması konusunda yalnızca yardımcı olma ya da görevi yerine getirme fonksiyonundadır. Azerbaycan Anayasası, Azerbaycan'da yürütmenin tek başlı olduğunu ve yürütme erkinin yalnızca Cumhurbaşkanı'na ait olduğunu; Bakanlar Kurulu'nun nitelik olarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na bağlı bir anayasal kurum olduğunu açıkça ifade etmektedir (Koçyegit, 2021, s. 84-85).

Yarı başkanlık sisteminin karakteristiği yürütmenin sorumlu kanadını oluşturan hükümetin yasamanın güvenine ve denetimine dayanması ilkesini taşımaktadır. Azerbaycan'da yalnızca Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu olan bakanlar ve devlet komitesi başkanları ile atanması ve azli Cumhurbaşkanlığı tarafından gerçekleşen başbakanın oluşturduğu Bakanlar Kurulu, parlamentodan güvenoyu almamakta veya parlamentonun güvensizlik oyuyla düşürülememektedir. Azerbaycan siyasal sistemi bu açıdan düşünüldüğünde de yarı başkanlık değil başkanlık sistemi özellikleri taşımaktadır (Koçyegit, 2021, s. 84-85).

Azerbaycan yönetim sistemi içerisinde Başbakan ve Bakanlar Kurulu haricinde kabinede görev almayan Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını anayasaya göre doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır (103. Madde). Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı devlet protokolünde Cumhurbaşkanı'dan sonra ilk sırada gelmektedir. Cumhurbaşkanı'nın herhangi bir sebeple görev süresini tamamlamadan görevden ayrılığı durumunda tüm görev, yetki ve sorumlulukları yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar geçen süre içerisinde anayasal olarak Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı tarafından icra edilir (105. Madde). Cumhurbaşkanı yardımcılarının sayılarına yönelik olarak, Türkiye'deki uygulamada olduğu gibi bir sınırlama bulunmamaktadır.

4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞKANLIK SİSTEMİ

4.1. Yasama Organı: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)

Türkiye’de yasama organı TBMM, anayasaya göre tek kamaralı ve 600 milletvekilinden oluşmaktadır (75. Madde). TBMM üyelerinin bir dönem için görev süresi 5 yıldır. TBMM üyelerinin olağan seçimleri her 5 yılda bir, Azerbaycan’daki uygulamadan ve ideal tip başkanlık sisteminden farklı olarak Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birlikte gerçekleştirilir (77. Madde).

Milletvekili Seçimi Kanunu’na göre TBMM üyelerinin seçimi, tek dereceli, nispi temsil sistemine göre yapılmaktadır (2. Madde). Seçimlerde önce her il bir seçim dairesi olarak kabul edilerek nüfusları oranında parlamentoya gönderecekleri milletvekili sayısı tespit edilir. Ardından çıkaracağı parlamenter sayısı 18’e kadar olan şehirler doğrudan seçim çevresi kabul edilir. Nüfusuna oranla milletvekili sayısı 19 ile 35 arasında olan iller kendi ilçelerini kapsayacak şekilde 2 seçim çevresine bölünür. Son olarak çıkaracağı milletvekili sayısı 36 ve üzerinde olan iller kendi içlerinde 3 seçim bölgesine ayrılır (4. Madde). TBMM üyelerinin seçim bölgelerinden belirlenmesi ise D’hondt sistemine göre yapılmaktadır (Yıldız, 2018, s. 136).

Türkiye’de Meclis, anayasanın 7. maddesine dayanarak yasama yetkisini kullanır ve bu yetki devredilemez. Yasa kabul etme yetkisi yanında yasaları teklif etme hakkı da sadece TBMM üyelerine aittir. TBMM İçtüzüğü; anayasa, kanun veya içtüzük içerisinde aksi belirtilmeyen tüm durumlarda parlamentoda alınan tüm kararların TBMM üyelerinin salt çoğunluğu ile alınmasını öngörmektedir (146. Madde). Anayasaya göre yasama organının toplantı yeter sayısı mevcut toplam milletvekili sayısı düşünüldüğünde 200’dür. Bunun yanında TBMM kabul edeceği kararları en az 151 lehte oy ile almak durumundadır (96. Madde).

Meclis tarafından kabul edilen kanunların yürürlüğe girmesi için Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı ilgili yasayı imzalayıp yayımlayabilir veya veto yetkisini kullanarak yeniden görüşülmesi için meclise geri gönderebilir. Cumhurbaşkanıya tanınan veto yetkisi, kanunun bütününe uygulanabildiği gibi belirli maddelere yönelik de kullanılabilir. Bu uygulama kanunların ayrıntısına inme olanağı bağlamında Cumhurbaşkanı’nın yasama yetkisine ortak olmasını doğurmuştur (Eroğul, 2002, s. 283-284). Parlamentonun aldığı kararda ısrar edebilmesi için TBMM mevcut milletvekili sayıları düşünüldüğünde en az 301 oy gereklidir. Veto edilen kararın tekrar alınması esnasında toplantıya katılan üyelerin değil de TBMM üye sayısının salt çoğunluğu aranması, yasama organını yürütme organı karşısında güçsüzleştirilmektedir.

TBMM kanun yapmak dışında anayasal olarak; bütçe ile kesin hesap yasa tekliflerini görüşüp karar vermek, para basılmasına karar vermek, savaş ilânına karar vermek, uluslararası antlaşmaların kanunlar aracılığıyla

onaylanmasını uygun bulmak ve genel ve özel af ilân etmek konularında da yetkilidir (87. Madde).

Parlamentonun denetim ve bilgi edinme yolları Anayasa’da yazılı soru, genel görüşme, Meclis soruşturması ve Meclis araştırması olarak sıralanmıştır (98. Madde). TBMM’nin sahip olduğu denetim yöntemleri içerisinde Meclis soruşturması diğerleri ile karşılaştırıldığında ayrı bir fonksiyona sahiptir. Meclis soruşturması yöntemiyle Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanlar hakkında yargılama başlayabilmektedir.

4.2. Yürütme Organı: Cumhurbaşkanı

Türkiye’de Cumhurbaşkanı, seçimde geçerli oyların yarısından fazlasını almaya dayanan salt çoğunluk sistemiyle halk tarafından doğrudan seçilir. Seçimlerde kullanılan oyların %50’den fazlasını alan aday Cumhurbaşkanlığı görevine seçilir. Anayasaya göre seçimde kullanılan oyların salt çoğunluğunu herhangi bir adayın alamaması söz konusu olduğunda seçim için ikinci bir tur yapılır; seçime birinci turda en yüksek oy alan iki aday katılır ve ikinci turda en yüksek oy olan aday Cumhurbaşkanı olarak seçilir (101. Madde).

Anayasaya göre Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı adayları, siyasi partiler, siyasi partilerce oluşturulmuş seçim ittifakları ve vatandaşlar tarafından aday gösterilebilmektedir. Buna göre tek bir siyasi partinin Cumhurbaşkanı adayı gösterebilmesi için, son milletvekilliği genel seçimlerinde kullanılan geçerli oyların en %5’ini almış olması gerekmektedir. Seçim ittifakları için de ittifakı oluşturan siyasi partilerin toplam oyu %5’ten az olmamalıdır. Vatandaşlar tarafından aday gösterme usulü ise imza yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Adaylık için belirlenen en düşük imza sayısı 100.000’dir (101. Madde).

Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı için belirlenen görev süresinin 5 yıl olması dolayısıyla seçimler olağan şartlar altında 5 yılda bir milletvekilliği seçimleriyle birlikte gerçekleştirilir. Cumhurbaşkanı’nın görev süresi dolmadan önce herhangi bir sebeple görevden ayrılması hâlinde; TBMM üyelerinin belirleneceği seçime 1 yıldan daha az kalmışsa iki seçim 45 gün içerisinde birlikte gerçekleştirilir. Yasama organı için yapılacak seçimlere 1 yıldan fazla bir süre varsa yalnızca Cumhurbaşkanı seçimi gerçekleştirilir ancak milletvekili genel seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçimi de tekrarlanır (101. Madde). Sistem, anayasal olarak olağan üstü şartların ortaya çıkması hâlinde dahi zaman içerisinde seçimleri eş zamanlı olarak gerçekleştirme üzerine kurulmuştur. Daha çok parlamentarizm özelliği olarak karşımıza çıkan bu durum, saf başkanlık sistemi ile “Türk Tipi Başkanlık Sistemi” arasındaki farkların bir diğeridir.

Cumhurbaşkanı’nın yasamayla ilgili görev ve yetkileri içerisinde ilk olarak yasaları yayımlamak gelmektedir. Yasama ile ilgili bir diğer yetkisi ise vetodur. Cumhurbaşkanı bütçe kanunları hariç bir kanunun tümünü ya da bir bölümünü tekrar görüşülmesi için parlamentoya gönderebilir. Veto sebebiyle

ikinci defa görüşülen kanunların yürürlüğe girebilmesi için TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu gerekmektedir. Kanunun ikinci kez kabulü sonrasında Cumhurbaşkanı anayasal olarak kanunun tekrar görüşülmesi konusunda karar veremez, kanunu yayımlar (89. Madde).

Türkiye Cumhurbaşkanının yasamaya ilişkin diğer yetkileri gerek iç gerekse de dış politika hakkında parlamentoya mesaj vermek, kanunlar ile TBMM İçtüzüğü'nün bütünü veya bir kısmı hakkında Anayasa Mahkemesine hem şekil hem de esas açısından anayasaya aykırı oldukları gerekçesiyle iptal davası açmaktır. Ayrıca anayasaya göre inisiyatifi Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak TBMM'de yasama yılının ilk günü açılış konuşması yapabilir (104. Madde).

Cumhurbaşkanının yargı organı ile ilişkilerine bakıldığında ise oldukça geniş yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Yürütme organı, yargı organı görevlilerinin belirlenmesinde başat rol oynamaktadır. Türkiye'de yargı sisteminde yer alan 15 üyeli Anayasa Mahkemesinin 12 üyesi, 13 üyeli Hâkimler ve Savcılar Kurulunun 6 üyesi Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (146, 159. Madde).

Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak Cumhurbaşkanı yardımcılarının ve bakanların, üst kademe kamu yöneticilerinin atanma ve azillerinde tam yetkilidir. Devleti yabancı devletler karşısında temsil edecek kişileri gönderir ve aynı zamanda yabancı devletlerin Türkiye'ye gönderdiği temsilcileri kabul eder. Ayrıca anayasal olarak Cumhurbaşkanı parlamentonun kabul ettiği uluslararası antlaşmaların onayı ve yayımlanması konusunda da yetkilidir (104. Madde). Cumhurbaşkanı, başkanlık sisteminin karakteristiklerine uygun olarak yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasada sıralanan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemediği gibi; Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda ve kanunda açıkça düzenlenen konularda da Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz (104. Madde).

Anayasaya göre Cumhurbaşkanı'nın millî savunma ve güvenlik alanlarındaki yetkileri; silahlı kuvvetlerin başkomutanlığını temsil etmek, Genelkurmay Başkanı belirlemek, millî güvenlik ile ilgili politikaları belirleyip gerekli tedbirleri almak, parlamentonun onayına bağlı olmak üzere en fazla 6 ay süreli olağanüstü hâl ilân etmek ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Adalet Bakanları ile Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarından oluşan Millî Güvenlik Kuruluna başkanlık etmektir (117-119. Madde).

Türkiye Cumhurbaşkanı devletin bütçesi oluşturulması konusunda belirleyicidir. Devlet bütçesi, Cumhurbaşkanlığının önerisi üzerine parlamentonun onayı ile yürürlüğe girmektedir. Bütçe kanunu teklifinin yasama organı tarafından zamanında kabul edilmemesi hâlinde anayasa geçici bütçe olanağı tanımaktadır (161. Madde). Geçici bütçenin de oluşturulamama ihtimalinde ise bir önceki sene kabul edilen bütçenin yeniden değerlendirilmesi

oranına göre arttırılıp yürürlüğe girmesi söz konusudur. Bütçe oluşumunda benimsenen sistem, yasama organını yürütme organı karşısında güçsüz kılmaktadır.

Başkanlık sistemi uygulamaları içerisinde özgün bir modele sahip olan Türkiye’de uygulanan hükümet sistemi, Cumhurbaşkanlığı makamına tanınan yetkiler ve gücün niteliği nedeniyle literatürde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak da anılmaktadır. Klasik başkanlık sistemi ile kıyaslandığında yürütme organının yasama organı karşısında güçlü bir konumda yer alması sistemin temel nitelikteki amaçları içerisinde yer almaktadır (Keskinsoy ve Kaya, 2018, s. 90).

1982 Anayasası’nın kabul edilen ilk hâlinde Bakanlar Kurulu, yürütme organının iki kanadından birisi olup, meclise karşı bakanların tek tek ve Bakanlar Kurulu’nun topluca siyasi sorumluluğu bulunmaktadır. Yeni hükümet sistemi içerisinde ise Cumhurbaşkanının yürütme yetkisinden doğan görevlerinin ve yetkilerinin icra edilmesinde yardımcı olması için bakanlar bulunmakta ancak tüzel bir Bakanlar Kurulu bulunmamaktadır.

Bakanlar, Cumhurbaşkanı yardımcıları ile birlikte Cumhurbaşkanı başkanlığında bir kabine oluşturur ancak bu kabine parlamenter sistemde olduğu gibi TBMM’den güvenoyu almaz ve meclise karşı bir sorumluluğu bulunmaz. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve Bakanlar yalnızca Cumhurbaşkanı’na karşı sorumludur; doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından göreve getirilir ve görevden alınırlar. (Doğan & Erdoğan, 2021, s. 4). Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakan atanacak kişilerin TBMM üyesi olma şartlarını taşımaları gerekmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanırken; görevleriyle ilgili konularda “meclis soruşturması”na tabidirler. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve Bakanların atamaları ile ilgili süreçte TBMM’nin rolü veya yetkisi yoktur. Atama süreçlerinde yasama organıyla bir uzlaşma olmaması, Türkiye’de uygulanan sistemi saf başkanlık sisteminden ayırtmaktadır.

Anayasa, Cumhurbaşkanı yardımcılarının sayısına ilişkin bir alt veya üst sınır belirtmemekte; Cumhurbaşkanının birden fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atama yetkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı yardımcılarının kaç kişiden oluşacağı doğrudan yürütme organının inisiyatifindedir. Ayrıca Cumhurbaşkanının yurt dışında bulunduğu sürelerde veya sağlıkla ilgili olarak görevini geçici süreyle yerine getiremeyeceği durumlar ile istifa ya da ölüm gibi kalıcı süreyle makamın boşalması hâlinde seçime kadar vekâlet yetkisi Cumhurbaşkanı yardımcısındadır (106. Madde).

5. AZERBAIJAN VE TÜRKİYE BAŞKANLIK SİSTEMLERİNİN BENZERLİKLERİ VE FARKLILARI

Azerbaycan ile Türkiye’nin yasama organına bakıldığında her iki ülkede de tek kamaralı meclisin varlığı, hükümet modelinin parlamento

yapısında ortaya çıkan ilk benzerliktir. Türkiye’de çift kamaralı sistem 1961 Anayasası ile birlikte uygulansa da 1982 Anayasası ile bu düzenlemeden vazgeçilmiştir. Azerbaycan’da ise bağımsızlık sonrası, SSCB’den miras kalan kurumlar ortadan kaldırılarak tek kamaralı meclis benimsenmiştir; dolayısıyla günümüzde her iki ülkede de benzer parlamento yapısı mevcuttur.

Azerbaycan ve Türkiye yasama organlarının görev süresi birbir örtüşmekte; milletvekilleri 5 yıllık görev süresi için seçilmektedir. Ayrıca Azerbaycan ve Türkiye’de seçme ve seçilme yaşı aynıdır. 18 yaşından küçük olmayan vatandaşlar parlamento seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip oldukları gibi seçildikleri takdirde parlamenter de olabilirler.

Meclis seçimlerinin ertelenme ihtimali her iki ülke için tek bir koşulda; ülkede savaş hâlinin ortaya çıkması durumunda mümkün olabilmektedir. Buna karşın bu noktada erteleme süresine ilişkin bir farklılık da bulunmaktadır. Savaş hâlinin ortaya çıkması neticesinde Azerbaycan’da seçimler askerî operasyonların sonuna dek; Türkiye’de ise 1 yıl süreyle ertelenmektedir. Bir diğer farklılık ise seçimlerin geriye bırakılması konusunda karar, Azerbaycan’da Anayasa Mahkemesi tarafından, Türkiye’de ise TBMM tarafından alınmaktadır.

Azerbaycan ve Türkiye’de milletvekillerinin belirlendiği seçim sistemi farklıdır. Azerbaycan’da klasik dar bölge seçim sistemi uygulanması dolayısıyla ülke, meclis üye sayısı miktarınca seçim çevresine ayrılmakta ve o seçim çevresinden tek milletvekili parlamentoya seçilmektedir. Türkiye’de ise seçim çevrelerinin temelini iller oluşturmakta; illerin nüfusuna oranla milletvekili sayısı belirlenmekte ve alınan oy oranına göre seçim bölgelerinden TBMM üyelikleri belirlenmektedir.

Azerbaycan’da yasama organıyla yürütme organı seçimleri aynı gün içerisinde gerçekleştirilmezken Türkiye’deki uygulama tam tersi bir özellik göstermektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı seçimleri ile meclis üyelerinin seçimlerinin Türkiye’de aynı gün içerisinde yapılması, Azerbaycan hükümet modelinden ayrılan en önemli farklılıklardan birisidir.

Meclis işleyişi bakımından anayasa veya kanunlar çerçevesinde istisna olarak gösterilen karar ve kanunlar haricinde Azerbaycan parlamentosu üye tam sayısının salt çoğunluğuyla; Türkiye parlamentosu oylamaya katılanların salt çoğunluğuyla karar almaktadır. Yapılacak yasalar için teklif sunma hakkı Türkiye’de yalnızca TBMM’ye ait olmakla birlikte Azerbaycan’da tek yetkili kurum Milli Meclis değildir. Azerbaycan’da milletvekilleri haricinde Cumhurbaşkanı, Yüksek Mahkeme, Savcılık ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi ve 40.000 vatandaş da yasama organında görüşülmek üzere kanun teklifi sunabilmektedir. Bu uygulama organların sert ayrılığı ilkesine aykırı olması sebebiyle Azerbaycan’daki siyasi sistemin saf başkanlık sisteminden ayrılan özellikleri arasında yer almaktadır. Ayrıca Azerbaycan Meclisi’nin yasama alanında bu yetkisini yürütme ve yargı organlarıyla paylaşması sistem içerisinde zayıf konumda yer almasına sebep olmaktadır.

Azerbaycan Milli Meclisi, yargı organına ilişkin atamalarda yalnızca yürütme tarafından belirlenen kişilerin onaylanması hususunda yetkilidir. TBMM ise 15 üyeli Anayasa Mahkemesi'nin ikisi Sayıştay Genel Kurulu tarafından belirlenen adaylardan ve biri baro başkanları tarafından belirlenen adaylardan olmak üzere 3 üyesini atamaktadır.

Türkiye ile Azerbaycan siyasi sistemi içerisinde yürütme organlarının benzerliklerine ve farklılarına bakıldığında; yürütme yetkisi, devletlerin sahip olduğu anayasalar içerisinde klasik başkanlık sistemi ilkesine uygun olarak Cumhurbaşkanlığı makamına verilmiştir. Cumhurbaşkanının hem yürütme yetkisine sahip olması hem de devletin başı sıfatına sahip olması iki devletin hükümet sistemleri içerisindeki benzerlikler arasında yer almaktadır.

Hükümet sistemleri içerisinde yürütme organına dair en önemli farklılık ise Cumhurbaşkanlığındaki dönem kısıtlamasıdır. Başkanlık sisteminde, rejimin otoriterleşmesini engelleme adına oldukça önem atfedilen; bir kişinin kaç defa başkanlık yapacağına dair sınırlandırma Azerbaycan'da 2009 yılında terkedilmiştir. Azerbaycan'da bir kişinin en fazla 2 dönem Cumhurbaşkanı olabileceğine dair anayasa hükmü kaldırılırsa da Türkiye'nin başkanlık sisteminde 2 dönem sınırlandırması bulunmaktadır. Başkanlık sistemine yeni geçilen Türkiye'de anayasada bu sınırlama için bazı istisnalar da tanınmıştır. Türkiye'de yasamanın yürütmeyi görevden alma veya düşürme yetkisi olmadığı gibi yürütmenin de yasamayı fesih yetkisi olmasa da iki güç, -bir nevi fren ve denge mekanizması olarak- seçimlere 1 yıldan az kaldığı takdirde kendisi seçime giderek karşı tarafı da seçime götürebilmektedir. TBMM'nin seçimlerin yenilenmesine karar vermesi hâlinde görevdeki Cumhurbaşkanının ikinci dönemi ise yeniden seçimlere katılabileceği anayasada ifade edilmiştir. İki dönem kuralına bir başka istisna ise Cumhurbaşkanlığı makamının görev süresi bitmeden önce boşalmasıyla gerçekleştirilecek erken seçimlere ilişkindir. Bu bağlamda parlamento üyelerinin belirleneceği seçime 1 yıldan fazla varsa tek başına gerçekleştirilecek Cumhurbaşkanı seçimiyle göreve gelen Cumhurbaşkanının birlikte yapılacak seçimlere kadar geçirdiği süre kendi döneminden sayılmamaktadır.

Cumhurbaşkanı seçim sistemi ise her iki ülkede de adayların geçerli oyların salt çoğunluğunu almasına dayanan iki turlu seçimdir. Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanı seçimlerinde ilk turda %50+1 kuralı çerçevesinde oy topladıkları takdirde ikinci tura gerek kalmadan seçilirler. İlk turda yeterli çoğunluğun elde edilmemesi durumunda ikinci tura her iki ülkede de en yüksek oy olan 2 adayın katılmasıyla seçim tamamlanmaktadır. Bu doğrultuda Azerbaycan ile Türkiye'de Cumhurbaşkanının belirlenmesi aynı yolla gerçekleşmektedir.

Sistem içerisinde yer alan Cumhurbaşkanı yardımcılara bakıldığında ise her iki ülkede de göreve gelişleri ve sayılarına ilişkin düzenleme benzeşmektedir. Azerbaycan ve Türkiye'de Cumhurbaşkanı yardımcılarının, Cumhurbaşkanı tarafından atanması ve sayılarına yönelik bir sınırlamanın olmaması her iki sistemin de saf başkanlık rejiminden ayrıldığı ortak bir

özelliğ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Azerbaycan ve Türkiye sistemleri içerisinde Cumhurbaşkanı yardımcılarları arasındaki farklılıklar ele alındığında; Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı makamı bulunmaktayken Türkiye'de böyle bir makamın ve nitelemenin olmadığı görülmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcılarları ile ilgili bir diğer farklılık ise Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı ve Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Bakanlar Kurulu içerisinde yer almazken Türkiye'de Cumhurbaşkanı Yardımcıları kabinede kabul edilmektedir.

Azerbaycan'ın yürütme organı olan Cumhurbaşkanı, anayasanın 106. maddesi çerçevesinde dokunulmazlık hakkına sahiptir; görevden alınması yalnızca işlediği ağır suçlar sonucunda gerçekleşebilmektedir. Türkiye'deki son anayasa değişikliği Cumhurbaşkanının yalnızca vatana ihanetten yargılabileceği hükmünü kaldırmış; yaptığı eylem ve işlemlerle birlikte kişisel fiillerden doğabilecek suçlardan dolayı yürütmeye yönelik yargılama kararı alınabilmektedir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile Türkiye Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu yetkiler, sembolik nitelikten uzak, sistemin yürütme gücünün bu makamlara tanınmasının doğal sonucu olarak oldukça önemli yetkililerdir. Her iki Cumhurbaşkanının benzeşen yetkileri yalnızca yürütme erkiyle sınırlı olmayıp yasama ve yargı alanlarında da ortaya çıkmaktadır. İki ülke Cumhurbaşkanının yetkileri, karşılaştırmalı olarak Tablo 3'te çalışılmıştır.

Tablo 2. Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanının Yetkileri

Yetki	Azerbaycan Cumhurbaşkanı	Türkiye Cumhurbaşkanı
Kanunların yayımlanması	✓	✓
Veto	✓	✓
Kanun tasarısı sunma	✓	X
Cumhurbaşkanlığı karnamesi	✓	✓
Cumhurbaşkanı yardımcısı atama ve görevden alma	✓	✓
Başbakanı atama ve görevden alma	✓	X
Bakanları atama ve görevden alma	✓	✓
Üst kademe yöneticileri atama ve görevden alma	✓	✓
Yabancı devletlere temsilci gönderme	✓	✓
Yabancı devlerin temsilcilerini kabul etme	✓	✓
Uluslararası antlaşmaları onaylama ve imzalaması	./	./
Anayasa değişiklikleri hakkında referandum kararı	✓	✓
Millî güvenlik politikalarını belirleme	✓ (Meclis onayıyla)	✓

Başkomutanlık	✓	✓ (Meclis adına)
Genelkurmay başkanını atama	✓	✓
Olağanüstü hâl ilânı	✓	✓ (Meclis onayıyla)
Sıkıyönetim ilânı	✓	X
Savaş ilânı ve barış kararı	✓ (Meclis onayıyla)	X
Seferberlik kararı	✓	X
Bütçe kanunu sunma	✓	✓
İktisadi ve sosyal politikaların onayı	✓	X
Güvenlik Konseyi / Millî Güvenlik Kurulu Başkanlığı	✓	✓
Yüksek askeri rütbelerin verilmesi	✓	X
Siyasi sığınma verme	✓	X
Vatandaşlık verme	✓	✓
Af	./	./ (Birvesel)
Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanması	✓ (Meclis onayıyla)	✓ (15 üyeden 12'si)
Yüksek Mahkeme üyelerinin atanması	✓ (Meclis onayıyla)	✓ (Danıştay: 1/4)
İstinaf Mahkemeleri üyelerinin atanması	✓ (Meclis onayıyla)	X
Mahkemelerin yargıçlarının atanması	✓	X
Başsavcının atanması ve görevden alınması	✓ (Meclis onayıyla)	✓ (Yargıtay)
Devlet ödülleri verme	✓	✓

Kaynak: Koçyegit, 2021, s. 143

Tablo 3'ten hareketle yürütme organlarının görev ve yetkileri detaylı olarak incelendiğinde, Azerbaycan ve Türkiye'de yasama organı tarafından kabul edilen yasaların Cumhurbaşkanlığı makamı tarafından yayımlanmadıkça yürürlüğe giremediği görülmektedir. Bununla birlikte her iki devlette de Cumhurbaşkanlarına tanınan veto mutlak nitelikte değildir; veto edilen kanunların yasama organlarınca yeniden kabul edilip yasalaşması için Türkiye'de parlamento üye tam sayısının salt çoğunluğu; 125 üyeli Azerbaycan parlamentosunda salt çoğunluk aranan kararlarda en az 83 oy, en az 83 oy gereken kararlarda ise en az 95 oy gerekmektedir. Yeni karar yeter sayısı aranmasının hükümet sistemlerine etkisi değerlendirildiğinde yürütme organlarını yasama organları karşısında daha güçlü konuma getirdiği kabul edilmektedir.

Azerbaycan ile Türkiye siyasi sistemi içerisinde göze çarpan ilk farklılık, kanun teklif etme yetkisinde ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhurbaşkanından farklı olarak yasama alanında kanun tasarısı verme yetkisine sahiptir. Azerbaycan yürütme organının sahip olduğu bu yetki aynı zamanda Azerbaycan'da uygulanan başkanlık sistemini,

ideal tip başkanlık sistemi olarak literatürde yer alan modelden ayırmakta ve önce de ifade edildiği gibi yasamayı yürütme karşısında güçsüzleştirmektedir.

Cumhurbaşkanı kararnameleri Azerbaycan ve Türkiye siyasal rejimleri açısından benzeşen bir diğer noktayı işaret etmektedir. Literatürde yürütmenin yasamaya karşı yetkilerini genişletmesi olarak yorumlanan kararnamelerin iki ülkede yürütme işlevi bakımından bir farklılığı bulunmamaktadır. Kararnameler açısından tek fark kararnamelerin Azerbaycan sisteminde önceden de belirtildiği gibi ferman ve serencam olarak 2 farklı şekli bulunurken Türkiye sisteminde bu şekilde bir ayrıma gidilmemiş olmasıdır.

Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminde Başbakanlık kurumu bulunmamakla birlikte Azerbaycan'da Cumhurbaşkanının atayıp, görevden alabildiği ve sadece ona karşı sorumlu başbakanın olması iki ülkenin hükûmet yapılarındaki bir farklılıktır.

Azerbaycan ve Türkiye'de yürütme organının sahip olduğu yetkiler, bakanların göreve getirilmesi konusunda da benzerlik göstermektedir. Her iki pratikte de Cumhurbaşkanının yürütme yetkisinden doğan görevlerinin ve yetkilerinin yerine getirilmesinde yardımcı olması amacıyla görev alan ve yalnızca Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olan bakanlar, doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Bakanların görevden alınması konusunda da yine yürütme organı tek yetkilidir. Tıpkı bakanlar konusunda olduğu gibi Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı, Türkiye'de Cumhurbaşkanı yardımcısı makamlarına gerçekleştirilecek atamalarda tek yetkili organ yürütme olarak Cumhurbaşkanıdır.

Cumhurbaşkanlarının sahip olduğu doğrudan atama yetkisinin ortak olduğu bir diğer alan üst kademe yöneticileri noktasında ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan ve Türkiye'de üst kademe yöneticileri doğrudan yürütme organı tarafından göreve getirilip yürütme organı tarafından görevden alınır. Her iki devlet sisteminde de üst kademe yöneticilerinin göreve getirilme ve görevden alınma konularında yasama organları yetkisizdir.

Hem Azerbaycan'da hem de Türkiye'de uluslararası antlaşmaların akdedilmesi sonrasında yasama organları tarafından kabul edilmesi söz konusudur. İki ülkede de parlamentoların kabul ettiği uluslararası antlaşmalar Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanarak yürürlüğe girmektedir. Diplomatik ilişkilerin düzenlenmesi açısından da Azerbaycan ile Türkiye benzeşmektedir. Devletin yabancı devletlere gönderilecek temsilcileri her iki ülkede de yürütme organı tarafından belirlendiği gibi; yabancı devletlerin Azerbaycan ve Türkiye'ye gönderdikleri temsilciler her iki ülkede de Cumhurbaşkanlığı makamınca kabul edilir.

Azerbaycan'da silahlı kuvvetlerin başkomutanlığı makamı anayasal olarak doğrudan yürütme organının yetkisindedir. Türkiye'de ise başkomutanlık yetkisi yasama organında olup, bu yetki yürütmece yasama adına kullanılır. Söz konusu bu farka rağmen iki ülkede de fiili olarak başkomutanlık yetkisinin Cumhurbaşkanları tarafından yürütülmesi,

beraberinde bu fiili durumdan doğan yetkilerde benzerlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan iki ülkede de Genelkurmay Başkanı Cumhurbaşkanı tarafından atanırken Azerbaycan'da Güvenlik Konseyi, Türkiye'de Millî Güvenlik Kurulu ismiyle görülen kurumlara Cumhurbaşkanı başkanlık eder.

İki devletin millî güvenlik politikaları da yürütme organınca belirlenirken Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan millî güvenlik politikası Azerbaycan Milli Meclisi tarafından onaylanır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Türkiye Cumhurbaşkanı'ndan farklı olarak yüksek askerî rütbelerin verilmesi yetkisine sahiptir. Ancak bu hususla ilgili Türkiye'de Cumhurbaşkanının askerî rütbelerin verilmesi sürecinde yetkisiz olduğu da ifade edilemez. Türkiye'de bu konudaki kararlar Cumhurbaşkanı'nın başkanlık ettiği; Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Millî Savunma, İçişleri, Adalet, Dışişleri, Hazine ve Maliye ile Millî Eğitim bakanları, Genelkurmay Başkanı ve Kara, Deniz ve Hava kuvvet komutanlarından kurulan Yüksek Askerî Şûra'da verilmektedir.

Azerbaycan'da olağanüstü hâl ilânı doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilebilirken Türkiye'de yürütmenin aldığı olağanüstü hâl kararının yasamadan onay alması gerekmektedir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı ayrıca sıkıyönetim ilân edebilmekte, seferberlik kararı alabilmekte ve yasamanın onayıyla savaş ilânı ve barışa karar verebilmektedir. Türkiye'de ise savaş ilânı kararında yetkili organ TBMM olup, sıkıyönetim uygulaması başkanlık sisteminin ortaya çıktığı son anayasa değişikliğiyle mevzuattan çıkarılmıştır.

Azerbaycan ile Türkiye Cumhurbaşkanlarını benzeştiren ve dolayısıyla devletlerin sistemini birbirine yaklaştıran bir diğer yetki bütçe kanunlarının yürütme organları tarafından sunulmasıdır. İki ülkenin sistemi bütçe oluşumundaki bu şekilsel benzerliğin yanında devlet bütçesi oluşumunda yürütme organlarının sahip olduğu güçlü pozisyonlar açısından da benzerlik göstermektedir. Her iki devlette de yasama organlarının yürütme tarafından talep edilen bütçeyi reddetmeleri hâlinde yürütmenin kabul edilen bir bütçe kanunu olmadan finansman oluşturma yetkisi vardır. Bu bağlamda Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı cari yıl içinde yapılan toplam harcamaların her aya düşen miktarının sağlanması için aylık geçici kurallar belirleyebilirken; Türkiye'de olası bütçe reddi sonrasında geçici bütçenin de yapılamaması durumunda son kabul edilen bütçe yeniden değerlendirilerek göre artırılarak yürürlüğe girmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanları af ilân etme yetkisine sahip olmakla birlikte söz konusu aflar arasında önemli bir nitelik farkı bulunmaktadır. Türkiye'de Cumhurbaşkanı Azerbaycan'dan farklı olarak yalnızca hükümlünün hastalığına, sakatlığına ve yaşlanmasına bağlı olarak bireysel olarak af ilân edebilir. Azerbaycan'da ise Cumhurbaşkanı tarafından ilân edilen af belirli bir suçtan hüküm giymiş olan tüm mahkumları kapsayabilir. Azerbaycan Cumhurbaşkanının Türkiye Cumhurbaşkanını aşan bu yetkisi, Türkiye'de yasama organı yetkileri içerisinde yer almaktadır.

Cumhurbaşkanının aynı zamanda devlet başkanı olduğu Azerbaycan ve Türkiye’de çeşitli alanlarda önemli hizmet ve katkıda bulunduğu düşünülen kişi ya da kurumların devlet adına onurlandırılması amacıyla verilen ödüller her iki devlette de yürütme organı tarafından verilmektedir. Dolayısıyla Azerbaycan ile Türkiye Cumhurbaşkanının ortak olarak devlet ödülleri verme yetkisi bulunmaktadır.

Azerbaycan’da Cumhurbaşkanı anayasal bir yetki olarak vatandaşlık verilmesi konusunda doğrudan yetki sahibidir. Söz konusu bu yetki Türkiye’de anayasa içerisinde yer almamasına karşın 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile düzenlenmiştir. Kanunun “Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller” başlığını içeren 12. maddesi Cumhurbaşkanı kararıyla vatandaşlığın kazanılabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda vatandaşlık verme yetkisi Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanlarının sahip olduğu ortak yetkiler içerisinde yer almaktadır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile Türkiye Cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkilerin farklılaştığı alanlar içerisinde genellikle cinsel, ırksal, dini, siyasi, kültürel kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayan kişilere yönelik olarak verilen siyasi sığınma verme yetkisi yer almaktadır. Bu noktada Tablo 3’te de görüldüğü üzere Azerbaycan Cumhurbaşkanı Türkiye Cumhurbaşkanından farklı olarak doğrudan siyasi sığınma verme yetkisine sahiptir.

Azerbaycan ve Türkiye hükümet sistemleri içerisinde en belirgin farklılık ise Cumhurbaşkanlarının yargı üzerindeki atama yetkileridir. Azerbaycan’da Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve istinaf mahkemeleri hâkimlerinin tamamı Cumhurbaşkanı tarafından atanıp parlamento tarafından onaylanmakta; diğer mahkeme yargıçları ise doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilmektedir. Parlamentonun aday belirleme hakkının olmadığı düşünüldüğünde yürütme organı, yargı organlarının belirlenmesinde başat rol oynamaktadır. Ayrıca yürütme organının yargı sistemindeki Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve istinaf mahkemeleri dışındaki diğer mahkeme yargıçlarını doğrudan belirlemesi; yürütme-yargı ilişkisinde yürütme organını oldukça güçlü bir pozisyona getirmektedir. Türkiye’de ise Anayasa Mahkemesinin 15 üyesinin 12’si Cumhurbaşkanı tarafından atanmakla birlikte bunların 4’ü üzerinde mutlak seçim hakkı bulunmaktadır. Yüksek mahkeme sıfatı bulunan Yargıtay’ın üyeleri Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından seçilmekte, bir diğer yüksek mahkeme olan Danıştay üyelerinin ise yalnızca %25’i Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Bu noktada doğrudan iki sistemi karşılaştırdığımızda yürütme organlarının yargı organına yönelik bire bir aynı yetkilere sahip olduğu ifade edilemez. Bu durumla birlikte her iki devlet sistemi içerisinde yürütmenin yargı alanına dair yetkileri değerlendirilirken bu yetkilerin kısıtlı veya sembolik nitelikte olduğu da söylenemez.

Azerbaycan ve Türkiye hükümet sistemlerinde yürütme organları yetkileri açısından kilit bir oynamaktadır. Bununla birlikte ortak ve farklılaşan

yetkiler değerlendirildiğinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhurbaşkanına kıyasla gerek yasamayla gerekse de yargıyla ilişkiler bağlamında daha güçlü bir konuma sahiptir. İki Cumhurbaşkanının da güçlü olduğu sistemlerde; Azerbaycan Cumhurbaşkanının, Türkiye Cumhurbaşkanına kıyasla sistem içerisinde daha baskın konumda olduğu yanlış bir yorum olmayacaktır.

Sonuç

Azerbaycan ile Türkiye'nin sahip oldukları hükümet sistemleri her ne kadar ideal tip olarak anılan rejimden farklılıklar içerse de başkanlık sistemi kapsamında değerlendirilmelidir. İlk olarak, Azerbaycan ve Türkiye'nin günümüzde benimsedikleri modelin başat figürü olan Cumhurbaşkanları yürütme yetkisini tek başına kullanmakta; ikinci olarak iki devletin de yürütme organları seçmenlerin salt çoğunluğunun oyunu almaya dayanan seçim sistemleriyle doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Üçüncü olarak ise iki ülkede de uygulanan hükümet sistemi içerisinde yürütme yetkisini kullanacak olan Cumhurbaşkanları yasama organlarından güvenoyu almazlar ve yasama organlarının vereceği güvensizlik oyuyla düşürülemezler. Dolayısıyla Azerbaycan ve Türkiye hükümet sistemleri başkanlık sisteminin aslı özellikleriyle uyum içerisindedir.

Azerbaycan ve Türkiye'nin yönetim yapılarının klasik başkanlık sisteminden temel farklılıklarını ise yürütme organlarının önemi yadsınamayacak ölçekteki geniş yetkileri oluşturmaktadır. Her iki ülkede de özellikle Cumhurbaşkanı yardımcılarının, bakanların ve kamu görevlilerinin atanması, kararname çıkarma ve bütçe yapımında Cumhurbaşkanına tanınan yetkiler, sistemleri saf başkanlık sisteminden farklılaştırmakta ve özgün birer model hâline getirmektedir. İki ülkenin sistemlerini ideal tip başkanlık rejiminden farklılaştıran bu yetkiler, aynı zamanda iki devletin yönetim yapısını benzeştiren ana etkenleri oluşturmaktadır.

Bu tip benzerliklerin yanında ise Cumhurbaşkanlarının yasama, yürütme ve yargı alanlarındaki yetkilerinin tamamının incelendiği bir denklemde iki devletin sisteminin birbirinin tamamıyla aynısı olduğu da söylenemez. Azerbaycan Cumhurbaşkanının, Türkiye Cumhurbaşkanından farklı olarak kanun tasarısı sunma, sıkıyönetim ilân etme, savaş ilânına karar verme ve yargı sisteminde bulunan kurumların oluşumundaki atama yetkileri sistemler arasındaki kısmî ayrımları ortaya çıkartmaktadır. Her iki devletin yürütme organının sahip olduğu yetkiler tek tek incelendiğinde sistemlerin iç mantığının güçlü yürütme üzerine kurulduğu görülmekte ancak Azerbaycan Cumhurbaşkanının Türkiye Cumhurbaşkanı ile karşılaştırıldığında oluşan bu aşkın yapısı hükümet sistemlerinin tümüyle benzer yapıda olmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Azerbaycan'da uygulanan başkanlık sistemiyle Türkiye'de uygulanan başkanlık sistemi arasındaki farklılıkların bir diğeri Başbakanlık makamıdır. Geçmişte Türkiye'nin siyasi sistemi içerisinde yer alan Başbakanlık makamı,

Türkiye’de başkanlık sisteminin ortaya çıktığı 2017 anayasa değişikliği sonrasında kaldırılmıştır. Azerbaycan’da ise klasik başkanlık sistemlerinin aksine Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen ve filli olarak bakanların çalışmalarını koordine etme fonksiyonunda bir başbakan bulunmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan siyasi sistemi içerisinde yer alan ve parlamentarizm ile yarı başkanlık uygulamalarının aksine yürütme içerisinde sorumlu bir kanadı temsil etmeyen, güvensizlik oyuyla düşürülemeyen ve yalnızca Cumhurbaşkanlığı makamına karşı sorumlu olan Başbakanlık kurumu, Türkiye ile Azerbaycan’da uygulanan başkanlık sistemleri arasındaki bir diğer önemli farklılıktır.

Özetle Azerbaycan ile Türkiye’nin sahip olduğu hükûmet sistemlerinin ikisi de güçlü yürütmeye dayanan ve Cumhurbaşkanıya tanıdığı yetkiler açısından yürütmeyi baskın bir konuma oturtan yapıdadır. Sistemlerin temel felsefesi üzerindeki bu benzerliklerin yanında Azerbaycan siyasi sistemi içerisinde yer alan Cumhurbaşkanı, Türkiye siyasi sistemi içerisinde yer alan Cumhurbaşkanıya göre daha güçlü bir pozisyonda yer almaktadır. Azerbaycan ile Türkiye’nin benzer siyasi sistemlere sahip olup olmadığı sorusu üzerine şekillenen bu çalışmada; iki sistemin de özgün birer başkanlık sistemi olarak birbirine yakın nitelikler taşıdığı ancak sistemlerin içerisindeki benzerlikler yanında içerdiği farklılıklar nedeniyle bütünüyle aynı olmadığı görülmektedir.

Çalışmamızın içerisinde barındığı temel araştırma sorusunun devamı niteliğindeki yan sorusu olan; Türk tipi başkanlık yapısının Türkiye’de 16 Nisan 2017’de gerçekleştirilen referandumda kabul edildiği üzere fiili olarak 24 Haziran 2018’deki genel seçimler sonrasında ilk kez ortaya çıkıp çıkmadığı konusunda ise öncelikle Türk tipi başkanlık kavramına değinmek gereklidir. Türk tipi başkanlık kavramı demokratik hükûmet sistemleri içerisinde bulunan başkanlık, yarı başkanlık ve parlamentarizmin yanında yer alacak şekilde dördüncü bir sistem olma iddiası taşımamakta; kavram başkanlık sisteminin Türkiye örneğini açıklama ve anlamlandırma fonksiyonunda ortaya çıkmaktadır. Başkanlık sisteminin Türkiye’deki uygulaması, Cumhurbaşkanının sembolik nitelikten uzak etkin yetkilerinin bulunduğu, söz konusu yetkilerin yalnızca yürütmeye sınırlı olmayıp yasama alanına genişleyen ve yargı organlarının oluşumunda da etkili olduğu; temelinde güçlü yürütme ilkesi bulunan bir özelliكتedir.

Azerbaycan, 1918’de Türkiye’den önce parlamenter cumhuriyet rejimine geçmiş olan bir Türk devletidir. Yine, ikinci kez bağımsızlığını kazanması sonrasında 1991’de; SSCB’nin dağılması öncesinde 1990’da yapılandırılmaya başlanan Başkanlık kurumunu benimsemiş ve Türkiye’den daha önce başkanlık sistemiyle yönetilmeye başlamıştır. Azerbaycan’da uygulanan başkanlık sistemi üzerinde günümüze kadar 3 ayrı zamanda değişiklik yapılmıştır. 2002, 2009 ve 2016 yıllarındaki referandumlar hükûmet sistemine yönelik kökten değişiklikler öngörmemiş yalnızca sistemi kendi içerisinde revize etmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan gerek devletin rejimi olan cumhuriyet gerek hükûmet sistemi olan başkanlık sistemi

açısından Türkiye'ye yönelik olarak öncü bir model olmuştur. Başkanlık sisteminin Azerbaycan örneği, temel felsefesi bağlamında tıpkı Türkiye'de olduğu gibi yürütme organının güçlü ve kilit bir konumda olduğu; Cumhurbaşkanlığı makamının yasama, yürütme ve yargı alanlarında etkin yetkilere sahip olduğu bir modeldir. Bu açıdan Türk tipi başkanlık modelinin taşıdığı karakteri, tarihsel olarak Türkiye'den daha önce cumhuriyet rejimine geçen, tıpkı Türkiye gibi üniter devlet yapısına sahip ve başkanlık sistemiyle yönetilen bir başka Türk devleti olan Azerbaycan'da görmek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Vehbi Alpay Günel %50, Mustafa Koçyegit %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Vehbi Alpay Günel 50%, Mustafa Koçyegit 50%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

Ağayev, E. (2013). Azerbaycan'ın etnik yapısı. *Yeni Türkiye Dergisi*, (53), 1030-1048.

Aldıkaçtı, O. (1960). *Modern demokrasilerde ve Türkiye'de devlet başkanlığı*. Kor Müessesesi Yayını.

Arsel, İ. (1964). *Anayasa hukuku: Demokrasi*. Doğu Matbaacılık.

Aslanlı, S. & Kurban, V. (2016). Azerbaycan-Türkiye ilişkileri ve sivil toplum kuruluşları. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 31-43.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (1995, 12 Kasım). *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası*. 15 Ağustos tarihinde 2023. <https://e-qanun.az/framework/897> adresinden edinilmiştir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (1996, 17 Mayıs). *74-IQ nömrəli Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Daxili Nizamnaməsinin təsdiq edilməsi*

haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 21 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/4029> adresindən edinilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (2003, 23 Aralık). *561-IIQ nömrəli Konstitusiyə Məhkəməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. 24 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/5404> adresindən edinilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (2003, 27 Mayıs). *Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi*. 20 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/46953> adresindən edinilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (2009, 18 Mart). *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı*. 24 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/16448> adresindən edinilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (2016, 26 Eylül). *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı*. 24 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/33891> adresindən edinilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (2019, 22 Ekim). *1689-VQ nömrəli Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə etməsi qaydası haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. 21 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/43753> adresindən edinilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. (2022, 2 Temmuz). *358-IIQ nömrəli büdcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. 20 Ağustos 2023 tarixində <https://e-qanun.az/framework/1126> adresindən edinilmişdir.

Devlet, N. (1993). *Çağdaş Türklər*. Çağ Yayınları.

Doğan, B. & Erdoğan, Z. (2021). Cumhurbaşkanlığı sisteminde cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-27.

Əkbərov, R. A. & Səlimov, S. M. (2003). *Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi*. Qanun Nəşriyyatı.

Eroğul, C. (2002). Altıncı anayasa dəyişikliyi. *Mülkiye Dergisi*, 25(231), 271-288.

Əsgərov, Z. A. (2006). *Konstitusiyə hüququ*. Bakı Universiteti Nəşriyyatı.

Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık sistemi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 31-43.

- Gören, Z. (2020). *Anayasa hukuku*. Yetkin Yayınları.
- Gözler, K. (2013a). *Anayasa hukukuna giriş*. Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2013b). *Anayasa hukukunun genel esaslarına giriş*. Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gül, C. (2017). *Karşılaştırmalı hükümet sistemlerinde yürütme*. Yetkin Yayınevi.
- Gül, H., Kamalak, İ. & Sallan Gül, S. (2017). Amerikan başkanlık ve Fransız yarı-başkanlık sistemleri ışığında Türkiye'nin cumhurbaşkanlığı hükümeti sistemi. *Strategic Public Management Journal*, 3(Özel Sayı), 101-120. <https://doi.org/10.25069/spmj.343035>
- Hacıyev, N. (2009). *Başkanlık sistemi ve Azerbaycan örneği* [doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Heyet, C. (2004). Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin teşekkülü. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 7-19.
- İnanç, H. & Aghazada, R. (2023). Azerbaycan-Türkiye ilişkileri kapsamında Kafkasya'nın sosyo-politik analizi. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 3(1), 7-30.
- Koçyegit, M. (2021). *Azerbaycan ve Türkiye başkanlık sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* [yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Kubalı, H. N. (1971). *Anayasa hukuku dersleri: Genel esaslar ve siyasi rejimler*. İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Kuzu, B. (1996). Türkiye için başkanlık sistemi -I-. *Liberal Düşünce Dergisi*, 1(2), 13-43.
- Lijphart, A. (1984). *Çağdaş demokrasiler: Yirmi bir ülkede çoğunlukçu ve oydaşmacı yönetim örüntüleri*. E. Özbudun & E. Onulduran (çev.), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını.
- Məmmədov, İ. (2005). *Azərbaycan tarixi*. Adiloğlu Nəşriyyatı.
- Mumcu, A. (1986). 1924 anayasası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(5), 383-400.
- Nuriyeva, İ. (2015). *Azərbaycan tarixi (ən qədim zamanlardan–XXI əsrin əvvəllərində)*. Mütərcim Nəşriyyat.
- Özbudun, E. (2012). *1924 anayasası*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, S. (2020). Güney Azerbaycan meselesi: Tarihi ve kültürel boyutu. *Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, (7), 359-386.
- Özkul, F. (2012). Başkanlık sistemi üzerine Amerika Birleşik Devletleri ve Azerbaycan modeli karşılaştırması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25(103), 85-110.

- Rehimli, R. (2020). Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet yönetimi yapısı ve siyasal sistemi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 364-384. <https://doi.org/10.33712/mana.728418>
- Samedbeyli, Ç. (2022). *Ebülfaz Elçibey: Hayatı, siyasi mücadelesi*. Ötüken Neşriyat.
- Şıvgın, H. (1997). *Türkiye için umut: Krizden çıkış - yeniden yapılanma ve başkanlık sistemi*. Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1973, 5 Mart). *Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*. 1 Ekim 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1982, 18 Ekim). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. 29 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2009, 29 Mayıs). *5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu*. 1 Eylül 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5901.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Teziç, E. (2013). *Anayasa hukuku*. Beta Yayınevi.
- Turhan, M. (1993). *Hükümet sistemleri*. Gündoğan Yayınları.
- Uluşahin, N. (1999). *Anayasal bir tercih olarak başkanlık sistemi*. Yetkin Yayınları.
- Xankişiyev, B. & Əliyev, Ş. (2013). *Büdcə təşkilatlarında uçot və hesabat*. Şərq-Qərb Nəşriyyat Evi.
- Xankişiyev, B. (2002). *Büdcə prosesi və büdcə təsnifatı*. Turan Nəşriyyatı.
- Yaman, A. (2014). Başkanlık sistemi, uygulamaları ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 83-98. <https://doi.org/10.18069/fusbed.92578>
- Yıldız, A. (2018). Seçim sistemleri ve Türkiye'de milletvekili seçim sistemine ilişkin bir öneri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3), 113-153. <https://doi.org/10.15337/suhfd.490307>

Extended Abstract

The bilateral relations between Türkiye and Azerbaijan, as neighbouring Turkish states, are founded upon a lengthy historical progression and established customs, while also exhibiting a multifaceted character. Representatives from both states, across different levels, have frequently referred to one another as “friends” and “brothers” on numerous occasions and across various platforms. Moreover, Azerbaijan and Türkiye

are neighboring states that exhibit numerous resemblances across various domains, particularly in the realms of history, culture, and politics. One instance of this uncommon similarity in global history is observed in the governance of two unitary Turkish states that have adopted the presidential system model.

The primary research inquiry of our study pertains to the examination of the governmental systems in Azerbaijan and Türkiye, two Turkish states characterized by a unitary structure and a history of close relations. The objective is to determine whether these two nations are governed by similar types of government systems. In relation to the present inquiry, it is pertinent to consider whether the model of presidency described in the literature, specifically pertaining to the Turkish context, was first introduced through the constitutional referendum conducted in Türkiye in 2017. By conducting an analysis of pertinent legal documents and primary and secondary sources, the presidential systems of Azerbaijan and Türkiye were examined within the given framework. Through a comparative analysis of the governmental systems of the two states, an examination was conducted to identify both the commonalities and distinctions between them.

The governmental systems of Azerbaijan and Türkiye warrant examination within the framework of the presidential system, despite deviating from the idealized models of such regimes. In the contemporary political systems of Azerbaijan and Türkiye, the presidents hold a position of paramount importance, as they wield exclusive authority over the executive branch. Additionally, the executive branches of both states are elected directly by the populace, employing electoral systems that require securing an absolute majority of the electorate's votes. Furthermore, it should be noted that the presidents, who exercise executive authority in both nations, are not subject to a vote of confidence from the legislative bodies and cannot be removed from office through a vote of no confidence issued by said legislative bodies. Hence, it can be observed that the governmental structures of Azerbaijan and Türkiye align with the fundamental characteristics of a presidential system.

The primary distinctions between the administrative frameworks of Azerbaijan and Türkiye, in comparison to the classical presidential system, lie in the extensive authority vested in the executive bodies, a significant aspect that cannot be disregarded. The systems in both countries are distinguished from the ideal presidential system and possess unique models due to the President's powers in appointing vice presidents, ministers, and public officials, issuing decrees, and influencing the budget law. The powers possessed by the President of Azerbaijan and Türkiye, in contrast to the ideal form of a presidential regime, are also the primary factors that contribute to the similarities in the administrative structures of both states.

Upon careful examination of the comprehensive authority wielded by the presidents in the domains of legislation, execution, and judiciary, it becomes evident that the systems of the two states cannot be exactly deemed

identical. Notably, the President of Azerbaijan possesses the authority to initiate legislative proposals, declare martial law, make decisions regarding declarations of war, and participate in the appointment process for judicial institutions. These distinctions contribute to the differentiation between the two systems. Hence, upon closer examination of the executive powers vested in the respective bodies of both states, it becomes evident that the internal structure of these systems is predicated on a robust executive authority. However, it is notable that the President of Azerbaijan holds a more dominant position compared to the President of Türkiye. In this context, it has been seen that both systems are close to each other as original presidential systems, but they are not exactly the same due to the differences in the systems as well as the similarities.

Regarding the supplementary inquiry of our investigation, namely the novelty of the Turkish type of presidency in Türkiye, it is imperative to initially expound upon the notion of the Turkish type of presidential system. The Turkish type of presidency does not purport to constitute a distinct fourth system alongside the presidential, semi-presidential, and parliamentary systems within democratic governance frameworks. The concept serves the purpose of elucidating and providing coherence to the Turkish instance of the presidential system. In contrast, the implementation of the presidential system in Türkiye is characterized by a framework that upholds the notion of a robust executive branch. The president possesses substantial powers that extend beyond symbolic representation. These powers are not confined solely to the executive branch, but also encompass the legislative domain and play a significant role in shaping judicial institutions. After Azerbaijan's second historic independence, a government structure was established that adopted the presidential system of the Soviet Union, which was established in 1990. The aforementioned model, which is under the ownership of Azerbaijan, has undergone three distinct modifications up until the present time. The referendums conducted in 2002, 2009, and 2016 did not anticipate substantial alterations to the government system, but rather focused on internal revisions within the existing framework. In the present context, the presidential system implemented in Azerbaijan shares similarities with the Turkish model, as it grants significant authority to the executive branch and endows the presidency with substantial powers in the realms of legislation, execution, and judiciary. In this regard, it is conceivable to observe the manifestation of the Turkish type presidential model in Azerbaijan, a fellow Turkish nation that has historically embraced the republican system prior to Türkiye and shares a similar unitary state framework.